

Lääkkeiden päihdekäyttö ja valvonta

Erikoissuunnittelija Elina Kotovirta, VTT

III Lasten ja nuorten tapaturmien ehkäisyn foorumi

TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS

Uusi vanha ongelma

- Nuorison kokeilut kodin lääkekaapista löytyvillä lääkkeillä.
- Eri aineiden samanaikainen ottamisella yritetään mm. tehostaa päihtymystä ja estää ei-toivottuja vaikutuksia
- Noussut vahvasti esiin viimeaikaisissa huumeiden ongelmakäyttäjiä, huumekuolemia ja huumerattijuoppoutta käsittelevissä tutkimuksissa
  - ongelmakäyttäjillä kietoutuu yhteen sosiaalisen huono-osaisuuden ja syrjäytymisen kanssa
  - laittomien huumausaineiden, lääkkeiden ja alkoholin yhteiskäytöllä on merkittävä rooli huumeisiin liittyvissä kuolemissa
    - bentsodiatsepiineja löytyy kuolemansyytutkimuksissa miltei kaikista tapauksista
  - bentsodiatsepiinit hyvin tavallinen löydös myös huumerattijuoppoustopauksissa
    - sekakäyttäjillä on yksittäispäihdetapauksia selvästi korkeampi ennenaikaisen kuoleman riski

Lääkkeet ja alkoholi

- Lääkkeiden tahallinen käyttö alkoholihumalan tehostajana lisää erilaisia päihtymystilan riskejä
- Sekakäytön välittömät seuraukset voivat olla yllättäviä
  - alkoholin tehokkaampi vaikutus
  - muistinmenetykset ja käytöshäiriöt
  - sekavuus
  - aggressiivinen käyttäytyminen

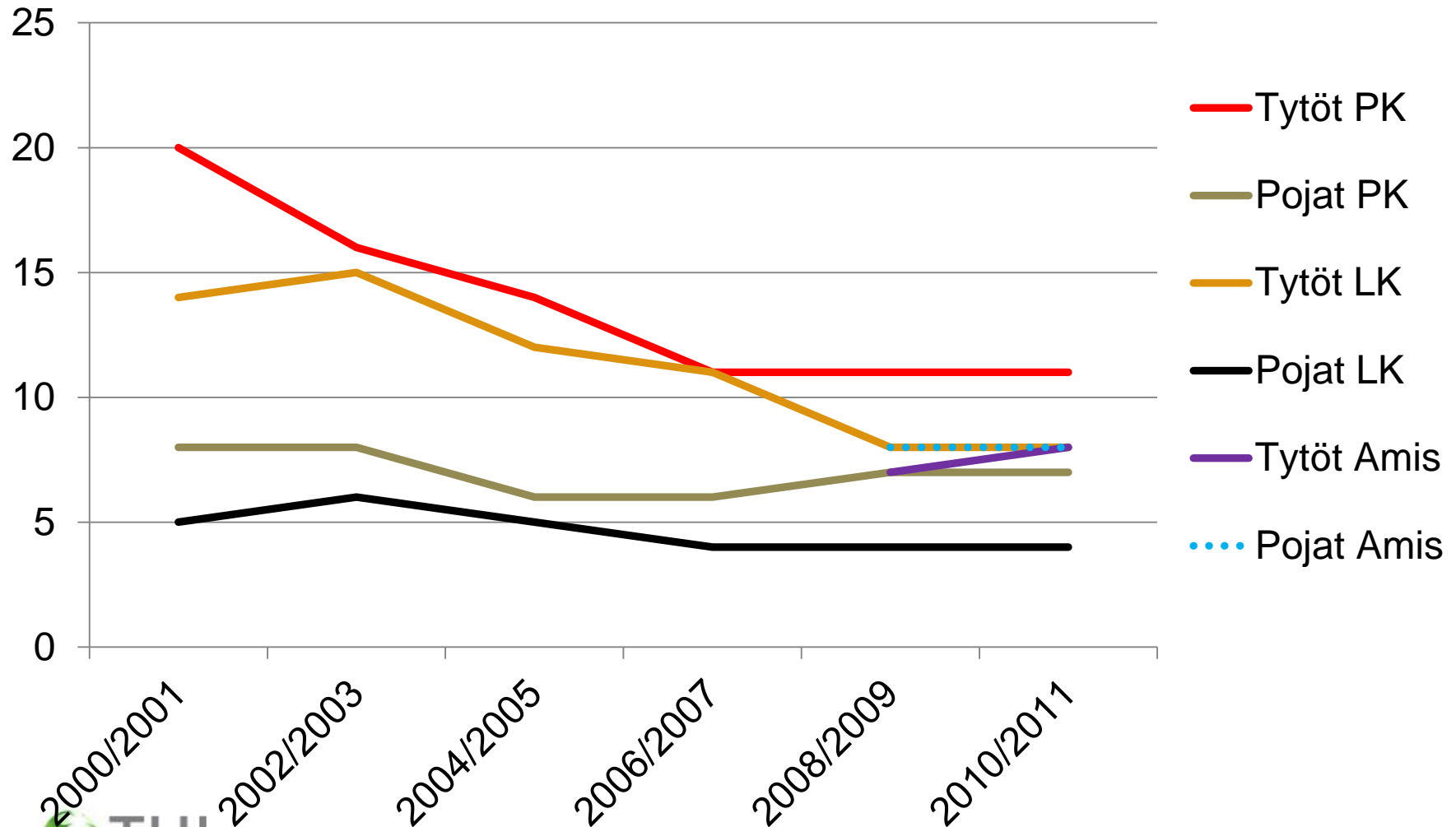
Huumevuosikysely 2010

- Huumevuosikyselyssä 2010 kysyttiin rauhoittavien lääkkeiden sekä uni- ja kipulääkkeiden ei-lääkinnällistä käyttöä
  - käyttö ilman lääkärin määräystä tai suurempina annoksina kuin lääkäri on määrännyt
- Lääkkeiden väärinkäyttö oli kannabiksen jälkeen seuraavaksi tavallisinta
  - 6 % kaikista vastaajista oli käyttänyt elinaikana,
2 % viimeisen vuoden aikana,
1 % viimeisen kuukauden aikana
  - Käyttötarkoitukset: pystyy nukkumaan; päihtymyksen tavoittelu; muiden päihteiden vaikutusten vahvistaminen; päihteiden käytön seurausten lääkitseminen

Lääkkeiden väärinkäytön elinikäisprevalenssi, %

		1992	1996	1998	2002	2006	2010
Kaikki		3	3	5	7	7	6
Miehet	15–24	6	8	2	7	6	5
	25–34	3	5	6	6	7	12
	35–44	3	3	5	7	8	6
	45–69	2	2	6	5	8	5
Naiset	15–24	4	7	6	10	8	14
	25–34	3	3	4	7	7	8
	35–44	3	3	3	8	4	8
	45–69	1	2	4	7	5	3

Oletko koskaan kokeillut tai käyttänyt alkoholia ja lääkkeitä yhdessä, %? (Kouluterveyskysely)

Valvonta

- Valviran vastuulla on ammattihenkilöiden ja organisaatioiden ohjaus ja valvonta
- Aluehallintovirastot (avit) tekevät tarkastuskäyntejä ja aveilla on oikeus hallinnolliseen ohjaukseen ja esim. uhkasakon asettamiseen
- Yksikään viranomainen ei valvo potilaiden toimintaa
  - potilaasta ei voi tehdä kantelua
  - satunnaisesti apteekit haluaisivat ilmoittaa Valviraan asiakkaasta, joka saa reseptejä usealta eri lääkäriltä

Valvonnan kannalta keskeiset lääkkeet

- Kodeiini (Panacod, Ardinex)
- Opioidit (H)
- ”Matala-mg”-bentsodiatsepiinit (alpratsolaami, klonatsepaami, loratsepaami, midatsolaami)
- Bentsodiatsepiinien kaltaiset nukahtamislääkkeet
- Pregabaliini
- Stimulantit (ADHD-lääkkeet)

Valvonta

- Haittakäytön ehkäisemiseksi lääkkeiden saatavuutta on rajoitettu
- Ensisijaisena lääkevalvonnan lenkkinä on lääkäreiden toiminta ja esim. sairaaloiden omavalvonta
- Lääkealan turvallisuus ja kehittämiskeskus **Fimea** valvoo lääkkeitä ja lääkkeiden turvallisuutta
- Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto **Valvira** valvoo lääkkeitä jakavien ammattilaisten toimintaa
- Valitettavasti myös poliisi joutuu olemaan myös terveydenhuollon valvontaviranomainen

Valvonta

- Terveysthuollon ammattihenkilön toimien valvontaan liittyvät asia voi tulla vireille monella tavalla
  - potilaan tai omaisen tekemänä kanteluna
  - apteekit tekevät ilmoituksia PKV-lääkkeiden määräämiseen ja käyttöön liittyvistä epäilyistä väärinkäytöksistä
  - esimiehen, työtoverien ilmoituksella
  - viranomaisen (esim. poliisi) lausuntopyynnöllä tai ilmoituksella
  - Valviran tai avin omalla aloitteella, esim. tiedotusvälineissä olevien juttujen perusteella
  - henkilön omalla ilmoituksella
- Työnantajien ilmoitukset ovat lisääntyneet selvästi
  - liittyen hoitohenkilökunnan lääkkeiden anastuksiin ja lääke- tai päihderiippuvuuksiin
  - liittyen ammattitaidon tai toimintakyvyn puutetta koskeviin epäilyihin, jolloin potilasturvallisuuden epäillään vaarantuvan

Valvonta

- Apteekkien mukaan reseptit maistuvat erityisen hyvin kissoille ja koirille
- Joskus apteekkari havaitsee myös, että myyntiä tapahtuu jo apteekin tiloissa tai välittömästi oven ulkopuolella
- Apteekit usein ottavat yhteyttä lääkäriin ennen kuin ottavat yhteyttä Valviraan
- Lääkäri ei saa kuitenkaan kertoa apteekille, mitkä ovat lääkkeen määräämisen perusteet ja apteekki ei saa kertoa, että potilas saa reseptejä usealta lääkäriltä

Valvonta

- Vuosittain n. 50 lääkäristä tehdään valitus (lääkäreitä on Suomessa noin 24 000)
- Reseptien kirjoittamisen taustalla useimmiten keinottomuus
  - ei uskalleta tai pystytään sanomaan ei
  - taustalla voi olla työuupumus tai oma päihdeongelma (kapakan kulmapöydän lääkäri)
- Kokkolalainen lääkäri jää helpommin kiinni kuin helsinkiläinen, koska helsinkiläisen lääkärin resepteillä haetaan lääkkeitä ympäri pääkaupunkiseutua tai jopa lähikunnista
- Lääkärinoikeuksia ei menetetä kevyin perustein
  - väliaikaisesti luvan voin menettää helpommin, mutta lopullisesti menettäminen on pitkä prosessi
- Vuodessa 10–15 lääkäriä saa reseptikirjoitusrajoituksen

Valvonta

- Ammattioikeuksia voidaan rajoittaa myös ”räätälöidysti”
- Lääkäriä voidaan esimerkiksi kieltää määräämästä varsinaisia huumausaineita tai PKV-lääkkeitä tai alkoholia tai jotakin tiettyä lääkettä tai tekemästä jotain tiettyä tehtävää.
- Ammattioikeuksia voidaan rajoittaa myös siten, että henkilöllä on oikeus toimia vain julkisen terveydenhuollon toimintayksikössä toisen ammattihenkilön johdon ja valvonnan alaisena
- Sairaanhoidajan oikeuksiin voidaan liittää lisäksi esim. rajoitus ”ilman oikeutta käsitellä lääkkeitä”
- Sairaanhoidajaa voidaan kieltää toimimasta sairaanhoidajana.
- Lähihoitajaa voidaan kieltää käyttämästä lähihoitaja-nimikettä, mutta hän saa työskennellä silti ammatissaan, vaikka ei ole oikeutta käyttää nimikettä

Valvonta

- Valvira ylläpitää terveydenhuollon ammattihenkilöiden keskusrekisteriä (Terhikki) valvontatehtävien hoitamiseksi
- Huomautus ja kirjallinen varoitus merkitään Terhikki-rekisteriin 10 vuoden ajaksi
- Ammatinharjoittamisoikeuden rajoitukset tai poisto pysyvät Terhikissä 10 vuotta henkilön kuolemasta
- Terhikki-rekisterillä on myös julkinen tietopalvelu, josta voi tarkistaa terveydenhuollon ammattihenkilön ammattipätevyyden
  - tiedot päivittyvät kerran vuorokaudessa

Mitä voidaan tehdä?

- Valvonta
- Tiedottaminen (HUS-ohje bentsodiatsepiinien määräämisestä)
- Sähköinen resepti
  - ei mahdollisuutta kieltää PKV- ja H-lääkemääräyksien näkymistä
  - PKV- ja H-lääkkeiden määräys sähköisesti myös yksityisille ammatinharjoittajille